

Ermeni Soykırım İddialarının Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi Kararları Açısından Tahlili

Alaeddin Yalçinkaya*

Giriş

BM Soykırımı Cezalandırma ve Önlenme Sözleşmesi 1948’de imzalandığı halde, bu sözleşmenin uygulanması kapsamında Uluslararası Hukuk’ta boşluk yaşanmıştır. İç hukuktaki yeri ile karşılaştırılırsa, söz konusu sözleşme bir bakıma Uluslararası Ceza Yasası olduğu halde uygulamada olmazsa olmaz durumundaki Ceza Usul Yasası, bu sözleşme bağlamında düzenlenmemiştir. Dolayısıyla 1948 sözleşmesi, bir irade beyanı veya etik değerler metninden öteye gitmemiştir. Benzer durum öncesi ve sonrası ile İnsancıl Hukuk düzenlemelerini içeren Cenevre Sözleşmeleri için de söz konusudur. Bununla beraber bu konuda genellikle kazanan tarafın etkisindeki süreçlerde sözleşmeyi ihlal edenlerin cezalandırılmasının örnekleri bulunmaktadır.

Gerek genel anlamıyla İnsancıl Hukuk kapsamındaki “İnsanlığa Karşı Suçlar”ı işleyenler gerekse bu suçların bir şubesi durumundaki “Soykırım Suçu”nun faillerinin hangi mahkemelerde, nasıl bir süreç izlenerek yargılanacağı ve cezasını nasıl çekeceği 1998 Roma Statüsü ile belirlenmiş ve bu sözleşme yürürlüğe girmiştir. Bu statünün imzalanma sürecinde ise bir bakıma öncü durumundaki iki mahkeme kurulmuştur: Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi (ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) ve Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi. ICTY görevini tamamlayarak Aralık 2017 itibarıyla kapandığı halde Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi bünyesindeki yargılamalar devam etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı şartlarında Osmanlı yönetiminin 1915’te aldığı Tehcir Kararnamesi’nin Ermeni soykırım iddialarına dayanak olarak gösterilmesi sonucu Türkiye 1960’lardan günümüze siyasi veya diplomatik baskı ve saldırılara maruz kalmaktadır. İddiaların temelinde Uluslararası Hukuk suçu yer aldığı halde, bunun gereği olan mahkeme kararı veya yargılama sürecine gidilmemiş, bunun yerine Ermeni diasporası ve destekçileri medya ve propaganda imkânlarını olabildiğince

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul/ TÜRKİYE, alaeddinyalcinkaya@gmail.com ORCID: 0000-0001-5553-0314

kullanarak siyasi zeminlerde kararlar aldırılmayı başarmıştır. Bununla beraber geçen süre zarfında bir şekilde Uluslararası yargıya taşınan davalarda Ermeni iddiaları reddedilmiş, hemen her örnekte Türkiye'nin bu konuda suçsuz olduğu tescil edilmiş veya en azından mahkeme kararı olmadan söz konusu iddiaların geçerliliği olmadığı vurgulanmıştır.

ICTY, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde özellikle Boşnaklara kısmen de Hırvatlara ve diğer gruplara karşı işlenen savaş suçlarının faillerini yargılamak üzere oluşturulmuştu. Bu mahkemenin yargılamaları sonucu, soykırım ve diğer savaş suçları konusunda mevcut sözleşmeler çerçevesinde ilk sayılabilecek uygulamalarla bu alanda önemli bir içtihat birikimi ortaya çıkmıştır. Bu içtihatlar ışığında Ermeni soykırım iddialarının önemli ölçüde temelsiz veya usulsüz olduğu tescil edilmiştir. Bu bağlamda, soykırım suçlusu olarak devlet veya toplum değil, fakat kişilerin yargılanması ve cezalandırılması son derece önemlidir. Aşağıda değinileceği üzere devletin soykırım işleminin de yeri olduğu halde bu eylemin öncelikle gerçek kişiler üzerinden yapılabileceği görülmektedir.

Bu çalışmada Ermeni soykırım iddialarının geçtiği aşamalar ve bu iddiaların 2018 itibarıyla Uluslararası toplum/politika/hukuk açısından durumu özetlenmektedir. Bu süreçte özellikle Uluslararası Hukuk ve tarihî gerçeklerin araştırılması sürecinde yaşananlar kısaca aktarılmaktadır. Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'nin kuruluşu ve kararlarına değinilerek, bu mahkemenin soykırım ve insanlığa karşı suçlar kapsamında Uluslararası Ceza Hukukuna katkılarına işaret edilmektedir. Sonuç olarak Ermeni soykırım iddialarının hukuk kaynakları açısından temeli olmadığı ortaya konmaktadır.

Ermeni Soykırım İddialarının Yol Güzergâhı

Ermeni soykırım iddiaları konusunda 2018 itibarıyla, iddiacılar açısından belirli merhaleler aşılmış olduğu halde, özellikle arka arkaya gelen mahkeme kararları nedeniyle söz konusu iddialar tükeniş sürecine girmiştir. Bununla beraber, iddialarından çıkar elde eden önemli çapta akademisyen, yayıncı, sivil toplum kuruluşları ve medya organları bulunmakta olup, bu kitleler iddialar sayesinde büyük kazanımlar elde etmiştir. Öte yandan batı toplumun bilinçaltında yer alan Türk ve İslam düşmanlığı, aksine gerçekler ortaya konmadığı sürece bu iddiaları peşinen kabul etmeye yol açmaktadır.¹ Bunun yanında diaspora Ermenilerinin kimliğini koruma kaygısı söz konusu olup bu iddialar sayesinde bir bakıma Holokostun

¹ Hristiyan batı toplumun kurtulamadığı bir bakıma tarih bagaj niteliğindeki bu Orta Çağ evhamları konusunda bkz.: Uluç Gürkan, *Ermeni Sorununu Anlamak: Önyargıları Aşmak ve Nefretten Arınmak*, Destek Yayınları, İstanbul 2011.

Yahudi toplumunu birleştirmedeki rolü dikkate alınarak toplumsal bütünlük ve kimliği koruma amacı güdülmektedir. Özellikle son yıllarda batılı ülkelerle sık sık yaşanan Türk dış politikası ve diğer ilişkiler kapsamındaki uyuşmazlıklar veya sürtüşmelere karşın, soykırım iddialarını yeniden gündeme getirmek, Almanya örneğinde olduğu gibi adeta kullanılışlı bir araç haline gelmiştir.

1915 Tehcir Kararnamesi'nden yaklaşık yarım asır sonra gündeme gelen soykırım iddialarının arkasında dört T olarak özetlenen Terör, Tanıma, Toprak ve Tazminat aşamaları bulunmaktadır. Yaklaşık 20 yıl süren ASALA terör saldırıları sonucu birçok Türk diplomat ve misyon mensupları hayatlarını kaybetmiş, bu süreçte saldırıların meydana geldiği ülkelerde Türklerin dışında da can ve mal kaybı yaşanmıştır. Bununla beraber soykırım iddialarının dünyaya duyurulmasında genel olarak “modern terörizm” tanımı kapsamında, terör etkili bir araç olmuştur. Günümüzde ASALA'nın PKK'laşması ile bu terör örgütü, soykırım iddiaları duyurmaktan çok Türk Devleti'ni, ekonomik ve toplumsal düzenini çökerterek hedefe ulaşacağını beklemektedir. Bu bağlamda Amerikan Ermeni toplumunun lideri durumundaki Sassounian Doğu Anadolu'nun Ermenistan'a bağlanması için etnik terörü kullanmak veya Türkiye'yi bölgesel bir savaşa sokmak gerektiğini açıkça söylemektedir.²

1965'de başlayan sözde soykırımı tanıma kampanyası sonucu 2018 itibariyle 30 civarında ülke veya uluslararası örgüt tarafından bu iddialar, hedef parlamentolar tarafından kabul edilmiştir. Zaman zaman parlamentoların aldığı kararlarla hükümetlerin aksine beyanları veya soykırımın inkarını suç sayan yasalarla anayasa mahkemesi veya uluslararası yargı kararları engelleri veya çatışmaları söz konusu olmuştur. Buna karşın batıda belirli bir gücü ve etkinliği bulunan Ermeni lobisinin birçok ülkede tanıma kararını almaya gücünün yetmediği, bir anlamda soykırımı tanıma konusunda “denizin tükendiği” aşamaya geldiği görülmektedir.

Tanımadan sonraki aşama olan tazminat ve toprak konusunda gerek Ermeni diasporasının gerekse Ermenistan'ın önemli girişimleri ve politikaları söz konusu olup tazminat davalarının önemli bir bölümü Ermeniler açısından başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ermenistan Anayasası'nın giriş kısmında tanıdığı belirtilen Ermenistan Bağımsızlık Deklarasyonu'nun Doğu Anadolu'dan “Batı Ermenistan” diye bahsetmesi, Ermenistan dış politikasının temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Ermenistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan devletlerden olduğu halde, Sovyet sonrası Erivan yönetiminin mevcut sınırları

2 Harut Sassounian, <https://armenianweekly.com/2012/08/08/sassounian-frequently-asked-questions-on-armenian-demands-from-turkey/> 14.06.2018

tanınmaması yüzünden diplomatik ilişkiler kurulmamıştır. Ermenistan'ın önemli ölçüde diasporadan beslenen bu “inatçı” tutumu, ülkeyi nüfus, ekonomik ve sosyal olarak tükenişe götürdüğü halde yakın gelecekte bu saldırgan politikalarından vazgeçileceğinin işareti görülmemektedir.

1960'ların ortasından itibaren başlayan ve halen kamuoyu, medya ve siyaset zeminlerinde Türkiye'ye karşı gündemde tutulan Ermeni Soykırım İddiaları, tarih bilimi ve Uluslararası Hukuk açısından bir önemli ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. “Terör, Tanıma, Tazminat ve Toprak” programı çerçevesinde soykırım iddiaları öncelikle Türk diplomatlarına karşı terör saldırıları başlatarak sesini duyurmuş ve 1980'ler itibarıyla ASALA yerini PKK'ya bırakarak Ermeni kimliği ile terör faaliyetlerinden çekilmiştir. Soykırımcı Ermeniler, 1980'lerle birlikte artan bir şekilde soykırımı tanıma ve bir adım sonra soykırımı inkârı cezalandırma karar ve kanunları çıkarmaya odaklanmış ve bu alanda belirli bir başarı göstermişlerdir. Bununla beraber AB Adalet Divanı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yanında örneğin Fransa Anayasa Mahkemesi kararlarıyla soykırım iddialarının birer iddiadan ibaret olduğu, bilimsel yönden kanıtlanmadığı gibi hukuksal açıdan da bir mahkeme kararı olmadığı yönünde son derece önemli kararlar verilmiştir.³

2004 yılında İsviçre'nin moderatörlüğünde düzenlenen Viyana Ermeni-Türk Platformu, her iki tarafın elindeki belgeleri ortaya koyarak tarafsız uzmanların bunları değerlendirmesi ve uzmanlar heyetinin vereceği karara uymayı hedeflediği halde ilk iki oturumdan sonra Ermeni tarafı masadan yaygın ifade ile kaçmıştır.⁴ Öte yandan Ermeni diasporasının son derece güçlü olduğu Fransa'da sözde soykırımı tanıma kararı alınmasından sonraki aşama olan soykırım inkârcılarının cezalandırma yasa tasarısı iki kere parlamentodan geçmiş ve yasalaşma aşamasında iken ikisinde de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.⁵ Söz konusu iptal kararlarında Türk diplomasisi yanında, akademi ve bilimsel çalışmaların da başarısı söz konusudur. Ermeni soykırım iddiaları konusunda, batının Türkofobi veya İslamofobi kapsamındaki önyargıları ile Ermeni diasporası ve diğer Türkiye

3 Alaeddin Yalçinkaya, “Soykırım İddialarına Karşı AB Adalet Divanı Kararlarının Önemi ve Tahlihi”, *Yeni Türkiye Ermeni Meselesi Özel Sayısı*, C IV, Eylül-Aralık 2014, s. 3044-3055.

4 Kenan Dağcı, “2004 Viyana Türk-Ermeni Platformu'nun Anlamı”, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, ed.: Alaeddin Yalçinkaya, Ankara, Astana Yayınları, 2016; s. 439-463.

5 Ercüment Tezcan, “Soykırım Yasaları ve Anayasa'ya Uygunluk Tartışmaları: Fransa Örneği” *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, ed.: Alaeddin Yalçinkaya, Ankara, Astana Yayınları, 2016; s. 83-120.

karşıtı lobilerin medya ve propaganda güçlerine karşın, 2018 itibarıyla Türk araştırmacı, akademisyen, hukukçu ve diplomasisinin önemli bir başarısı vardır.

Hukuk ve Tarih Bilimi ile Siyaset ve Propaganda Arasındaki Sıkışmışlık

Soykırım iddiaları her ne kadar 1915'ten yaklaşık yarım asır sonra gündeme gelmiş olsa da Tehcir Kararnamesi ile bağlantılı daha önce gerçekleşmiş önemli diplomatik ve hukuki süreçler söz konusudur. Bu bağlamda Kararnamenin yürürlüğe girdiği 1915 sonunda başlayıp 1916'da devam eden Tehcir uygulamasındaki hukuksuz eylem ve işlemlerde bulunanlara karşı açılmış davalar bulunmaktadır. Osmanlı mahkemeleri bu süreçte 1647 sivil ve askerî personeli yargılamış, bunlardan 500 civarında kişi hapis ve diğer cezalara çarptırılmış, 60 kişi ağır cezaya mahkûm edilmiş, 67'si idam cezasına mahkûm edilmiştir. Belirtmek gerekir ki idam mahkûmları arasında katil, tecavüz, darp suçlusu yanında örneğin para veya saat olarak rüşvet alanlar da bulunmaktadır. Yani Osmanlı mahkemeleri, tehcir esnasında Ermenilere kötü muamelede bulunan görevli veya diğer vatandaşlarını cezalandırmada oldukça “cömert” davranmıştır. Bununla beraber o günkü düzende soykırım suçu bulunmadığı halde bugünkü anlamıyla bakıldığında da bu yargılamalarda soykırım tanımına giren bir eylem bilinmemektedir. Ki böyle bir suç işlenmiş olsa dahi tıpkı Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi'nde olduğu gibi yargılanmış ve cezalandırılmıştır.⁶

İstanbul'un işgalinden sonra İngiliz yönetimince kurulan Arnavut Paşa Divanı, yargılama süreci, savunma, delillerin toplanması gibi temel unsurlar açısından kesinlikle bir mahkeme niteliği taşımamaktadır. Hakkında bazı Ermenilerce şikâyetle bulunulan kişiler herhangi bir delil veya savunma alınmaksızın cezalandırılmış, Boğazlıyan Kaymakamı için olduğu gibi idam edilmiştir.⁷ Tam da bu süreçte İstanbul ve diğer vilayetlerden tutuklanarak Malta'ya gönderilen bazı paşalar ve valiler ile Osmanlı yöneticileri tehcirde Ermenilere karşı suç işledikleri iddiasıyla yargılama sürecine tabi tutulmuşlardır. Yargılamanın başlaması için İstanbul'daki İngiliz işgal yönetimi devlet dairelerinden bu konuda delil bulmaya çalışmış, ancak bu yönde bir belge bulunamamıştır. Bunun üzerine Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinde konsoloslukları bulunan ABD ve Fransa'dan bu konuda

6 Yusuf Sarıncay, “Ermeni Tehciri Sırasında Alınan Tedbirler ve 1915-1916 Yargılamaları”, *Ermeni Soykırımı İddiaları* Derleyen: Mustafa Çalık, Ankara 2013, s. 218.

7 Feridun Ata, “1919-1920 Ermeni Tehciri Yargılamaları”, *Türkler ve Ermeniler: Tarih Boyunca Türk Ermeni İlişkileri*, <http://turksandarmerians.marmara.edu.tr/tr/1919-1920-ermeni-tehciri-yargilamalari/> 13.06.2018.

delil veya belge istenmiş, ancak muhatap ülkeler kendilerinde böyle bir bilgi olmadığını söylemişlerdir. Tutukluların yargılanması için iddianame hazırlamakla görevli İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, delil yetersizliğinden bütün görevlilerin serbest bırakılmasına karar vermişti⁸ Dolayısıyla daha 1922’de soykırım veya insanlığa karşı suçlar kapsamındaki iddiaların hiçbir temeli olmadığı İngiliz Savcılığı tarafından tespit edilmiştir.

Konu başta Lozan olmak üzere diğer bazı diplomatik zeminlerinde de gündeme geldiği halde hiçbir şekilde soykırım veya benzer bir itham yahut delil sunulmamış, iddiaların yapacağı bir şey kalmamıştır. Bu bağlamda Taşnak lider Kaçaznuni’nin 1923 Bükreş Taşnak Kongresi’nde Ermenilerin batının oyununa gelerek Müslümanları katlettikleri, buna karşın Osmanlı’nın çok müsamahakâr davranarak tehcir kararı aldığı, bunda da haklı oldukları yönündeki konuşması ile bir bakıma defter kapanmış idi.⁹

1960’larda başlayıp 1980’lere kadar süren terör saldırıları ve tanıma lobilerinin faaliyetlerinden sonra Türk diplomat ve akademik camiası sorunu tarihi ve hukuki boyutlarıyla yoğun bir şekilde ele almıştır. Cumhuriyetin ilanı ve harf devrimiyle birlikte bir bakıma çürümeye terk edilen Osmanlı arşivlerinin kadro, bina ve kaynak ihtiyaçlarının karşılanarak açılmasında, önemli ölçüde soykırım iddialarının etkisi söz konusu olmuştur. Arşivlerin açılması ile birlikte başta Osmanlı arşiv belgeleri olmak üzere bu süreçte Amerikan, Rus, Alman ve diğer birçok ülke arşivleri de taranarak on binlerce makale, kitap, derleme yayınlanmış ve bilimsel toplantılar düzenlenmiştir. Soykırım suçu ve cezalandırılması, Uluslararası Hukuk konusu olduğu halde, iddialar yargıya taşınmamış, soykırımcı lobiler daha çok siyaset, propaganda ve medya zeminlerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Bununla beraber 2000’li yıllardan itibaren yargı zeminlerinde önemli aşamalar gerçekleşmiştir.

Belirtmek gerekir ki Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme’nin 6. Maddesi, iddiaların izlemesi gereken yolu açıkça belirlemiştir: *“Soykırım fiilini ve üçüncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kişiler, suçun işlendiği ülkedeki devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan sözleşmeciler devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası ceza mahkemesi tarafından yargılamı”*¹⁰ Sözleşmenin bu hükmüne göre soykırım

8 Uluç Gürkan, “İngiliz Belgeleri Işığında Malta Yargılaması”, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, der.: Alaeddin Yalçınkaya, Astana Yayınları, Ankara 2016, s. 397-426.

9 Ovanes Kaçaznuni (Ermenistan’ın İlk Başbakanı), *Taşnak Partisinin Yapacağı Bir şey Yok (1923 Parti Konferansına Rapor)*, çev. Arif Acaloğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

10 Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 6. Baskı, Beta, İstanbul 2013, s. 500.

iddiasının öncelikle mahkemeye taşınması gerektiği halde Ermeni soykırım iddiaları bu yola başvurmadan sürekli kaçınmıştır. Aşağıda ele alacağımız yargı kararlarıyla iddiaların reddi ise bir bakıma soykırımcı lobinin “kazdığı kuyuya düşmesi” olarak özetlenebilecek sonuçlardır.

Türkiye’ye 1999’da AB adaylık statüsü verilmesi üzerine Fransa’daki bazı Ermeniler ve bir Ermeni kuruluşu, AB Komisyonu’nun adaylık kararına karşı yine AB’nin kurumsal yargı organı durumundaki Avrupa Birliği Adalet Divanı’na başvurmuştur. Krikorian kardeşler ile Eour-Armenie ASBL adlı dernek tarafından P. Krikorian’ın avukatlığı ile açılan davaya, Divan’ın usulü gereği Türkiye’nin müdahil olması, dolayısıyla doğrudan kendisini hedef alan bu davada savunma yapması mümkün değildi. Çünkü davalılar, AB Komisyonu ve ilgili AB kurumlarıydı. Bu mahkeme ile davacılar tarafından, Türkiye’nin soykırım yaptığını kabul etmemesine karşın Komisyon’un adaylık statüsü vermesinin, AB hukukuna aykırı olduğu, dolayısıyla bu kararın geri alınması ve manevi tazminat olarak 1 Euro sembolik para ile 30.000 Euro avukatlık ücreti ödenmesi talep edilmiştir. Davaya bakan ilk derece mahkemesi 17 Aralık 2003’te kararını vererek talepleri reddetmiştir. Bunun üzerine davacılar benzer iddialar ve Türkiye’nin AB’ye adaylık statüsünün askıya alınması talebiyle temyize başvurmuşlardır. 29 Ekim 2004’teki üst mahkeme de ilk derece mahkemesinin kararını onaylamış, talepleri reddetmiş ve davacıları yaklaşık 90.000 Euro yargılama masrafı ödemeye mahkûm etmiştir.

Bu davanın en önemli gerekçelerinden birini AB Parlamentosu’nun 18.05.1987’te Ermeni iddialarının tanınması yönünde aldığı karar oluşturmaktadır. Bu karar da Ermeni lobisinin girişimleriyle alınmış olup nihai hedefi Türkiye’nin söz konusu iddiaları tanınmasını sağlamaktır.¹¹ Davacılar göre bu karar ile AB soykırım iddialarını tanımış olduğu halde Türkiye bunun gereğini yerine getirmemiştir. Buna karşın Türkiye’ye adaylık statüsünün verilmesi de AB Parlamentosu kararı dikkate alındığında birlik hukukuna aykırılık teşkil etmekteydi. Dolayısıyla AB Komisyonu bu yanlış kararıyla davacıları üzüntü içinde ve zor durumda bırakmış olduğundan karardan geri adım atılması ve yaşandığı iddia edilen manevi zararlardan dolayı sembolik tazminatın ödenmesi gerekmektedir.¹² Gerek ilk derece mahkemesi gerekse büyük daire kararlarında AB Parlamentosu’nun siyasi bir organ olduğu,

11 “Resolution on a Political Solution to the Armenian Question”, UJ 1987 C 190, http://www.europarl.europa.eu/intcoop/euro/pcc/aag/pcc_meeting/resolutions/1987_07_20.pdf, 13.06.2018

12 Court of Justice of the European Union, T-346/03, article 2/2, 3, 4

dolayısıyla bu parlamentonun aldığı kararın hukuki bağlayıcılığı olmadığı, bugün bir şekilde alınan kararın yarın değişebileceği belirtilmiştir.

Bir ülkeye üyelik statüsü verilmesi kararının ise AB Komisyonu'nun yetkisinde olduğundan AB Parlamentosu'nun kararının “adaylığa kabul”ü etkilemeyeceği sonucuna varılmıştır. Öte yandan mahkeme kararında davacıların iddialarına göre Osmanlı yönetiminin soykırım yaptığı, bu süreçte kendi aile büyüklerinin soykırıma uğradığı ve mağdur olduklarını ileri sürdükleri halde bunun ne zaman, nerede nasıl olduğuna dair bilgi, belge vermediklerini, dolayısıyla manevi mağduriyetlerini ispat etmediklerini tespit etmiştir.¹³ Soykırım iddialarının bir bakıma “hukuku dolanarak” açtığı bu davada Türkiye'nin savunma hakkı bulunmadığı halde, davacılar tarafından, AB Komisyonu üzerinden Türkiye'nin soykırım yaptığı kararının çıkartılması hedeflenmiştir.¹⁴ Buna karşın Divanın Ermeni soykırım iddialarının tartışıldığı, ispatlanmamış iddiaların AB kurumlarını bağlamayacağını, Holokostun aksine bu konuda bir mahkeme kararının bulunmadığı yönündeki hükmü, soykırım iddiaları için büyük darbe olmuştur.

DAAA Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY)

ICTY'nin kuruluş amacı, Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki eylemleri yargılamaktır. Bu süreçte yaşanan soykırım ve savaş suçlarının işlendiği yer daha önce federal bir yönetim sistemi olan Yugoslavya coğrafyasıdır. Bu devletin fikir babası, kurucusu ve 1980'de ölümüne kadar devlet başkanı olan Tito'nun vefatıyla federasyonu ayakta tutan inanç ve irade de bir anlamda yok olma sürecine girmiştir. 1980'lerde yaşanan sarsıntılardan sonra Sırp milliyetçi liderler, Soğuk Savaş döneminin sona ermesini ve Sovyetler Birliği'nin dağılma aşamasına gelmesini fırsata çevirmek istemiştir. Sırbistan'ın başına geçen Miloşević, “Büyük Sırbistan Projesi” çerçevesinde diğer etnik gruplar aleyhine politikalar izlemeye başlamıştır. Bunun üzerine en batıdaki federe cumhuriyet Slovenya daha sonra ise Hırvatistan ve Makedonya bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Müslüman Boşnaklar, Katolik Hırvatlar ve Ortodoks Sırp'lardan oluşan Bosna-Hersek'in o zamanki lideri Aliya İzzetbegoviç, diğer federe cumhuriyetlerin ardından referanduma giderek halkın da desteğini almış ve 1992'de bağımsızlığını ilan etmiştir. İlginçtir ki aynı statüdeki altı cumhuriyetten¹⁵ üçünün bağımsızlık ilanına tepki vermeyen

13 C-18/04 P. Kararın İngilizce metni için bkz.: <http://www.turkishnews.com/en/content/2009/03/30/massive-armenian-defeat-at-the-highest-court-in-europe/> 13.06.2018

14 Alaeddin Yalçinkaya, “Soykırım Suçu ve İftirası”, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, der.: Alaeddin Yalçinkaya, Astana Yayınları, Ankara 2016, s. 32-39.

15 Bu altı cumhuriyet, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ olup, 1974'de aynı hak Kosova ve Sancak'a verilmiş olmasına rağmen Tito'dan sonra sonra 1989'da Miloşević yönetimi iki birime verilen bağımsızlık ilan etme hakkını tanımadığını söylemiştir.

Milošević yönetimi nüfusunun önemli bir kısmını Müslümanların oluşturduğu Bosna-Hersek'in aynı yöndeki kararına silahla karşılık vermiş ve çoğunluğu Sırp'lardan oluşan Federal Ordu'yu harekete geçirmiştir. Daha çok sivillerin ve Müslüman kültürüne ait eserlerin hedef olduğu saldırılar devam ederken, batılı ülkeler ve uluslararası örgütler bunu sessizlikle karşılamıştır. Türkiye ise yaşanan katliama karşı dünya kamuoyunu harekete geçirmeye çalışmış, diplomatik girişimler başlatmıştır.¹⁶ Bağımsızlık kararını kutlamak üzere Meclis binası önünde toplanan Müslümanlara karşı Sırp askerlerinin ateş açması batılı haber ajanslarınca Müslüman-Sırp Çatışması olarak duyurulmuştur. Hâlbuki, çatışma olarak duyurulan olaylar, anayasal hakkını kullanan sivil Boşnaklara karşı Sırp ordusunun katliamı idi.¹⁷ Yok edilmek istenen Boşnakların lideri İzzetbegović, önemli ölçüde Türkiye'nin de yardımlarıyla yaşanan katliamlara karşı diplomatik zeminleri sonuna kadar kullanmış ve ICTY'nin kuruluşunu sağlamıştır.

ICTY, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde daha çok Müslüman Boşnaklara karşı işlenen savaş suçu faillerini yargılamak üzere BM bünyesinde kurulmuş geçici (ad hoc) bir uluslararası mahkemedir. Ruanda'daki benzer suçluları yargılamak üzere kurulan geçici mahkeme ve nihayet bu alandaki kalıcı mahkeme olan Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi Lahey'dedir. 1993-2017 arasında varlığını sürdürerek yargılama fonksiyonunu yerine getirmiş olan mahkeme birçok açıdan bugüne kadar bilinen en uzun davalardan birine bakmıştır.

Mahkemenin yargılama sonucu mahkûm ettikleri, cezasını tamamlayarak serbest bırakılanlar, halen mahkûmiyet kapsamında hapisteler, yargılanırken veya hapisteyken ölenler göz önüne alındığında, güçlü olduğu için veya güçlü devletleri arkasına aldığı için soykırım yapmanın cezasız kalmadığı kısmen de olsa ortaya çıkmıştır.¹⁸ Sonuçta ICTY toplam 161 kişi hakkında yargılama sürecini başlatmış, biri Sırbistan'ın eski devlet başkanı Milošević olmak üzere 9 sanık bu süreçte hayatını kaybetmiş, 56 kişi hapis cezasını tamamlayarak serbest bırakılmış, 9'unun ise tutukluluğu sürmektedir.¹⁹

ICTY yargılamaları yanında Bosna-Hersek'teki katliam ve tecavüzlere karşı

16 Faruk Sönmezoglu, *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, DER Yayınları, İstanbul 2006; s. 593.

17 Şule Kut, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası", *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Basım, der.: Faruk Sönmezoglu, İstanbul, DER Yay., 2004; s. 593.

18 Bosna Kasabı Miladiç'e Müebbet: Dünyanın Gözü Önünde Suçlu İlan Edildi, *Milliyet*, 21 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-tarihi-karara-artik-dunya-2559328/> 04.03.2018

19 Key Figures of the Cases, <http://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases> 28.02.2018

Milletlerarası Adalet Divanı'na (MAD) da gidilmiştir. MAD, soykırım tanımı ve devletin sorumluluğu konusunda ilginç bir karar vererek Srebrenitsa'da yapılanların soykırım olduğuna, fakat bunu Sırbistan Devleti'nin yaptığı konusunda hüküm vermek için yeterli delillerin bulunmadığına hükmetmiştir. Belirtmek gerekir ki iki mahkeme kararları arasında veya MAD'ın kararının kendi içinde çelişki bulunmayıp, Soykırım Sözleşmesi dikkate alındığında, sözleşme hükümlerinin gereği bir sonuç sözkonusudur. Çünkü aslolan suç (soykırımı) kişilerin işlemesi olduğu halde devletin böyle bir konuda suçlanması için egemenliği kullanan organların (yasama, yürütme, yargı) bu konuda resmî karar almış olması gerekmektedir. Hâlbuki divana böyle bir belge sunulmamıştır.

Evrensel Ceza Hukuku'nda olduğu gibi, 1948 Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi de soykırım kapsamında cezalandırılacak kişileri sayarken sadece bu suçu işleyenlerle yetinmemiştir. Nitekim sözleşme md. 3, "*soykırında bulunulması için işbirliği yapmak*", "*soykırında bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak*", "*soykırına iştirak etmek*"²⁰ hükümlerini de getirmiştir. MAD'ın 2007'de verdiği karar da yaşanan facianın öncesinde Srebrenitsa'da ciddi bir şekilde soykırım riskinin bulunduğu açıkça belirtilmiştir. Buna karşın başta İngiltere ve ABD olmak üzere önde gelen güçler, Sırbı soykırım yapma konusunda teşvik derecesinde serbest bırakmış, taleplere rağmen örneğin bölgede bulunan hava gücünün kullanılmasına müsaade edilmemiştir.²¹ Konuyla ilgili Hollanda Dışişleri bakanının belirttiği gibi gerek kurumsal olarak BM, NATO ve AB gerekse bu sürece iştirak derecesinde ihmal ve kışkırtma sabıkalı bulunan kişiler hakkında da soruşturma açılması ve yargılanması, bundan sonraki benzer faciaları önlemek için gereklidir.²²

Bu bağlamda Hırvat General Praljak'ın ICTY'nin son duruşmasının yapıldığı 29 Kasım 2017'de, 20 yıllık hapis cezası hükmünün yüzüne karşı okunmasından sonra "Praljak suçlu değildir" diye bağırarak zehir içip intihar etmesi, mağdur Müslümanlar açısından önemli bir sevinç sebebi olmuştur. Buna karşın sözkonusu eylemi ile Praljak'ı bu suçu işlemeye teşvik eden, bu yönde destekleyen diğer ülke ve liderlerin soruşturulmamasını protesto etmiştir.

20 Aslan Gündüz, age., s. 500.

21 How Britain and US Decided to Abandon Srebrenica to its Fate 4 July 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/04/how-britain-and-us-abandoned-srebrenica-massacre-1995> 22.03.2018.

22 Cemalettin Latiç, <http://avim.org.tr/Blog/LAHEY-IN-BOSNA-HERSEK-KARARININ-ARKA-PLANI> 14.06.2018

Sonuç

Uluslararası Hukukun alt dalı durumundaki “İnsancıl Hukuk”, aynı zamanda “Savaş Suçları” yerine kullanılmaktadır. Savaşın çıkmasına veya barışın bozulmasına neden olmak savaş suçları kapsamında olduğu halde, İnsancıl Hukuk, siviller, çocuklar, hastalar, yaşlılar gibi çatışmaların hedefi olmaması gereken kişi ve varlıklarla ilgilidir. İnsancıl Hukuk kapsamındaki konular, 19. yüzyılın sonuna doğru gündeme geldiği halde, I. ve II. Dünya savaşları öncesinde ciddi bir gelişme sağlanamamış, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile bu alanda önemli mesafe alınmıştır. Soykırım suçu, barış döneminde de işlenebileceği halde daha çok çatışma dönemlerine ait olup İnsancıl Hukuk kapsamında özel bir bölüm teşkil eder. Dolayısıyla Ermeni soykırım iddialarını genel olarak İnsancıl Hukuk, özel olarak bu bağlamda düzenlenmiş olan başta 1948 sözleşmesi olmak üzere Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni kuran Roma Statüsü ile bunun öncesindeki iki ad hoc mahkeme kapsamında ele almak son derece önemlidir.

ICTY’nin kuruluşuna kadar her ne kadar soykırım suçunun yargılanması konusunda bir düzenleme söz konusu değilse de II. Dünya Savaşı sonrası yargılamaların bu konuda bir fikir verdiği görülmektedir. 1945’de imzalanan Londra Antlaşması’na ek Nürnberg Mahkemesi Statüsü’nde yer alan ilkeler, galip devletlerin “yeni stratejileri” kapsamında sayılsa da İnsancıl Hukuk sahasındaki bir gelişme olarak da kabul edilebilir. Statünün 6/c. Maddesine göre savaş suçu filleri şöyle sayılır: “Savaş öncesi ve savaş sırasında sivil halkın kasıtlı öldürülmesi, toplu yok edilmesi, köle olarak kullanılması, sürülmesi ya da öteki insanlık dışı muamelelere tabi tutulması ya da karşı karşıya suç ya da savaş suçu ile ilgili olarak siyasi, ırkçı ya da dinsel zulümler uygulanması.”²³ Belirtmek gerekir ki Ermeni soykırım iddialarının bu madde hükümleri açısından da boşta kaldığı açıkça görülmektedir.

1992’de Bosna-Hersek’in diğer cumhuriyetlerin ardından bağımsızlık ilanı üzerine Müslümanlara karşı başlayan saldırılar 1995 yılında da devam etmiştir. Uluslararası Hukuk ve İnsancıl Hukuk kapsamında son derece ağır suçların işlendiği bu dönem, aynı zamanda Uluslararası Hukuk’un gelişimi yolunda önemli kurumlaşmaların, soykırım ve insancıl hukuk kapsamında usul hukukunun kuruluş ve gelişiminin gerçekleşmesine yol açmıştır. Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi 1948’de, İnsancıl Hukuk’un temelini oluşturan Cenevre Sözleşmeleri 1949’da imzalandığı halde ICTY’nin kuruluşuna kadar geçen süre zarfında bu kapsamda

23 Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007; s. 650.

birçok bölgede işlenen suçların failleri yargılanmamıştır. Bu kapsamda “usul hukuku” veya yargılamayı gerçekleştirecek kurum ve süreç konusunda uluslararası düzenleme bilinmemektedir. Her ne kadar II. Dünya Savaşı sonrasında başta ABD olmak üzere galip güçler tarafından kurulan Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri benzer işlevleri yerine getirmişse de bu mahkemeler tarafsız yargı kurumundan ziyade galiplerin mağlupları cezalandırma fonksiyonunu yerine getirmiştir.

ICTY, BM Güvenlik Konseyi’nin 1993/827 kararıyla kurulmuştur.²⁴ Bu kararda, yaşanan saldırılar, tecavüzler ve katliamlarla ilgili BM Güvenlik Konseyi’nin önceki kararları özetlendikten sonra özellikle Müslümanlara yönelik ihlaller, sistemli ve organize gözaltılar, sürgünler, kadınlara tecavüz ve genel anlamıyla etnik temizlik uygulamasına dikkat çekilmiş ve bu konuda tedbir alınması gereği vurgulanmıştır. Karara hukuki dayanak olarak yaşanan olayların, BM Şartı’nın 7. Bölümü’nde belirtilen bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit aşamasına geldiği belirtilmiştir. Bu arada Aralık 1995’de imzalanan Dayton Antlaşması da mahkemenin statüsünü ve yetkisini kabul etmiştir.²⁵ Bunun yanında BM Güvenlik Konseyi’nin 1994/955 nolu kararıyla oluşturulan Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi de bu alanda ilklerden sayılır.²⁶ Söz konusu mahkemeler ad hoc (geçici) olduğu halde bu aşamalarda kazanılan tecrübe ile BM öncülüğünde 1998’de Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması yönünde Roma Statüsü imzalanmış ve bu sözleşme de 2002’de yürürlüğe girmiştir.²⁷

Sonuç olarak ICTY ile başlayıp Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi ile geçici kurumlaşmalar, nihayet Uluslararası Ceza Mahkemesi ile bu alanda kurulan daimî mahkeme sürecinde, Ermeni soykırım iddialarının da sadece aynı yalan ve iftiraları tekrarlamak, bunlara dayanan yüzbinlerce kitap ve makale neşretmek, medyayı olabildiğince kullanmak, nihayet sahip olunan propaganda gücü ile siyaset alanını manipüle ederek bir devleti ve halkını suçlamanın mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, çalışmada ilgili kararlarına temas edilen AB Adalet Divanı, AIHM veya Fransa Anayasa Mahkemesi gibi yargı organları, Ermeni soykırım iddialarının geçersizliğine, en azından tartışma konusu olduğuna hükmetmişlerdir. ICTY ise soykırım iddiasında bulunanların izlemesi gereken yolu göstermiştir.

24 United Nations, Security Council, Resolution 827, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf 14.06.2018

25 İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Astana Yayınları, 2015, s. 518.

26 Gökçen, Alpkaya, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.

27 Kamuran Rençber, *Uluslararası Hukuk*, Bursa, Dora, 2006, s. 321.

Kaynaklar

Alpkaya, Gökçen, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.

Ata, Feridun, “1919-1920 Ermeni Tehciri Yargılamaları”, *Türkler ve Ermeniler: Tarih Boyunca Türk Ermeni İlişkileri*, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/1919-1920-ermeni-tehciri-yargilamalari/> 13.06.2018

Bosna Kasabı Miladiç'e Müebbet: Dünyanın Gözü Önünde Suçlu İlan Edildi, *Milliyet*, 21 Kasım 2017, <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-tarihi-karara-artik-dunya-2559328/> 04.03.2018

Court of Justice of the European Union, C-18/04 P. Kararın İngilizce metni için bkz.: <http://www.turkishnews.com/en/content/2009/03/30/massive-armenian-defeat-at-the-highest-court-in-europe/> 13.06.2018

Court of Justice of the European Union, T-346/03.

Dağcı, Kenan, “2004 Viyana Türk-Ermeni Platformu'nun Anlamı”, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, ed.: Alaeddin Yalçınkaya, Ankara, Astana Yayınları, 2016, s. 439-463.

Doğan, İlyas, *İnsan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Astana Yayınları, 2015.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, 6. Baskı, Beta, İstanbul 2018.

Gürkan, Uluç, “İngiliz Belgeleri Işığında Malta Yargılaması”, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, der.: Alaeddin Yalçınkaya, Astana Yayınları, Ankara 2016, s. 397-426.

Gürkan, Uluç, *Ermeni Sorununu Anlamak: Önyarguları Aşmak ve Nefretten Arınmak*, Destek Yayınları, İstanbul 2011.

How Britain and US Decided to Abandon Srebretica to its Fate 4 July 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/04/how-britain-and-us-abandoned-srebrenica-massacre-1995> 22.03.2018

Kaçaznuni, Ovanes (Ermenistan'ın İlk Başbakanı), *Taşnak Partisinin Yapacağı Bir şey yok (1923 Parti Konferansına Rapor)*, çev. Arif Acaloğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Key Figures of the Cases, <http://www.icty.org/en/cases/key-figures-cases> 28.02.2018

Kut, Şule, “Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Basım, der.: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, DER Yayınları, 2004.

Latiç, Cemalettin, <http://avim.org.tr/Blog/LAHEY-IN-BOSNA-HERSEK-KARARININ-ARKA-PLANI> 14.06.2018

Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

Rençber, Kamuran, *Uluslararası Hukuk*, Bursa, Dora, 2006.

Resolution on a Political Solution to the Armenian Question, UJ 1987 C 190, http://www.europarl.europa.eu/intcoop/euro/pcc/aag/pcc_meeting/resolutions/1987_07_20.pdf, 13.06.2018

Sarımay, Yusuf, “Ermeni Tehciri Sırasında Alınan Tedbirler ve 1915-1916 Yargılamaları”, *‘Ermeni Soykırımı İddiaları’* Derleyen: Mustafa Çalık, Ankara 2013, s. 203-229

Sassounian, Harut, <https://armenianweekly.com/2012/08/08/sassounian-frequently-asked-questions-on-armenian-demands-from-turkey/> 14.06.2018

Sönmezoğlu, Faruk, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, DER Yayınları, İstanbul 2006.

Tezcan, Ercüment, “Soykırım Yasaları ve Anayasa’ya Uygunluk Tartışmaları: Fransa Örneği” *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, ed.: Alaeddin Yalçinkaya, Ankara, Astana Yayınları, 2016; s. 83-120.

United Nations, Security Council, Resolution 827, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf 14.06.2018

Yalçinkaya, Alaeddin, “Soykırım İddialarına Karşı AB Adalet Divanı Kararlarının Önemi ve Tahlili”, *Yeni Türkiye Ermeni Meselesi Özel Sayısı*, C IV, Eylül-Aralık 2014, s. 3044-3055.

Yalçinkaya, Alaeddin, “Soykırım Suçu ve İftirası”, *Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk*, der.: Alaeddin Yalçinkaya, Astana Yayınları, Ankara 2016, s. 23-44.